

МИРОСЛАВ ЛУКЕТИЋ*

АРХИВИ У ФУНКЦИЈИ НАУКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Архивисте охрабрује чињеница што се на овом високом научном скупу први пут разматра тема АРХИВИ У ФУНКЦИЈИ НАУКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ. Ово истичемо не случајно јер оцјењујемо да је то прилика да научну јавност упознамо са стањем у архивској служби Црне Горе, која се годинама налази на маргини бриге друштва. Прилика је то и да се у основним цртама означе теоријске поставке архивистичког приступа теми предложе могућа рјешења за унапређивање рада у архивима и њиховог доприноса науци. Актуелност ове тематике видимо и у томе што је у току реорганизација архивске дјелатности. Архив Црне Горе постаје централна управна организација за цијелу Републику; регионални и општински архиви престају са радом као самосталне јавне установе, постају одјељења Архива Црне Горе на Цетињу; успоставља се мрежа архивских одјељења, којом ће бити покривене све општине.

1. Законске обавезе архива у функцији науке

Под архивском дјелатношћу подразумијева се одабирање архивске грађе, прикупљање, преузимање, чување, стручна обрада, коришћење, публиковање и др. Законом је дефинисан појам архивске грађе коју чини сав изворни и репродуковани (писани, цртани, штампани, фотографисани, филмовани, фонографисани, стенографисани) документарни материјал: књиге, картотеке и друге евиденције од значаја за историју, науку, културу и друге друштвене потребе, настао у раду органа, организација, установа, предузећа, друштава, грађанско-правних лица и истакнутих научних, културних, јавних, политичких и других личности, без обзира на вријеме и мјесто настанка.¹

Чувајући и обрађујући огромно духовно благо, које има споменичку вриједност као свједочанство времена, архиви пре-

* Др Мирослав Лукетић, Историјски архив, Будва

¹ Закон о архивској дјелатности, Сл. лист РЦГ бр. 25/1992.; чл. 1,2

дстављају неисцрпан извор информација из свих области живота и стваралаштва. Законодавац је, полазећи од тога, и дефинисао дужности архива, које се једним дијелом односе и на научну дјелатност. У том погледу истичемо следеће послове архива: архив сређује архивску грађу и издаје информативна средства о архивској грађи; даје податке и информације о архивској грађи, обезбјеђује услове за информисање и даје архивску грађу на коришћење; објављује податке о архивској грађи и издаје информативна средства о архивској грађи и друге публикације; истражује и снима архивску грађу у земљи и иностранству; бави се научно-истраживачким радом и објављују резултате тог рада.²

2. Подручја научно-истраживачког рада у архивистици

Теоријске основе научно-истраживачког рада у архивистици разрађене су код нас детаљно, базирају се на свјетским достигнућима у овој помоћној научној дисциплини. Значајан допринос дали су наши стручњаци, посебно др Милош Милошевић.³

Сагласно тим поставкама архивистичке праксе могу се дефинисати подручја са елементима научног дјеловања у архивима, а то су: израда научнообавјештајних средстава; припрема и издавање докумената; научни рад на истраживању прошлости, посебно завичајне историје са публиковањем резултата рада; научно-истраживачки рад на унапређивању струке.

Друго, свеобухватније подручје дјеловања архива у функцији науке је коришћење грађе од стране научних институција и истраживача ван архива. Овдје се испољава доминантан утицај архива у функцији науке. Он се остварује преко научно-обавјештајних средстава: водича, регистра, инвентара, каталога, прегледа збирки и фондова и других информативних помагала, чији је задатак да кориснике што детаљније упознају са садржином фондова и збирки. Не малу улогу на том плану имају у развијеном свијету рачунари и информатика уопште, која на широка врата улази у архиве и трансформише их у модерне информационе центре, повезујући их са системом научно-технолошких информација. У Црној Гори, нажалост, заостајемо са примјеном информационе технологије у обради и коришћењу података и, за сада, рачунаре нема ни један архив.⁴ Класична обавјештајна средства најбоље су урађена у Историјском архиву Котора. То је једини архив који је објавио и детаљан водич кроз грађу. У научној јавности мало је познато да је Савез архивских радника Југославије издавач едиције

² Закон о архивској дјелатности, Сл. лист РЦГ бр. 25/1992., чл. 17

³ Приручник из архивистике, Загреб, 1977, стр. 197—227

⁴ О примјени рачунара у архивистици постоји обимна литература, а у пракси је то остварено у архивима развијених земаља

„Преглед архивских фондова и збирки у СФРЈ“, капитално издање у десет томова, од којих је један посвећен и Црној Гори.

Припремање и издавање извора и издавачка дјелатност архива у цјелини, један је од важнијих индикатора стања у архивистици. Научна публицистика у Црној Гори уопште заостаје и мали је број запажених монографских студија; научна периодика излази нередовно, тиме губи у актуелности и добија провинцијска обиљежја. Архиви партиципирају недовољно у издавању публикација научног карактера, мада их закон на то обавезује. Често се поманкање средстава наводи као разлог за то. Искуство Архива Будве то демантује.

Анкетом смо утврдили да су за последње 3—4 године сви архиви у Црној Гори издали 12 публикација. Од тога: Архив Будве је издао осам (четири монографије, три издања грабе и једно сјећање); Историјски архив Котора издао је једну публикацију грабе, Архив Херцег-Новога двије и Архив Бара један каталог. Архив Црне Горе, централна институција, није издао ни једну публикацију.

Законска обавеза архива да се баве научно-истраживачким радом односи се и на проучавање прошлости, посебно завичајне историје. Залажемо се за то да архиви постану средишта проучавања завичаја, јер они за то имају највише услова: ту се чува, обрађује и користи граба о прошлости завичаја; ту раде историчари, правници, лингвисти, који израђују регеста и друга научно-обавјештајна средства, припремају издавање извора и др. У општинским и регионалним центрима гдје се налазе архиви, по правилу нема специјализованих научних институција које се баве проучавањем завичаја. Постоје библиотеке и музеји и са њима треба сарађивати. Треба ићи на формирање завичајне едиције у оквиру које би се објављивали резултати истраживачког рада на завичајној историји. Архив у Будви то ради преко библиотеке „Анали Будве“.⁵

Научно-истраживачки рад на проучавању завичаја не смије бити у сукобу са другим функцијама архива. Зависно од фондова, срећености грабе, стручњака, материјалних и других околности зависиће и форма организовања ове дјелатности. При великим архивима, у Црној Гори то су архиви на Цетињу и у Котору, могуће је формирати научно-истраживачке јединице којима ће руководити научни радник. Архиви треба да стимулишу запошљавање научних радника, да подстичу архивисте да завршавају посдипломске студије, стичу докторате и научна звања.

У Црној Гори немамо организоване форме научно-истраживачког дјеловања у архивима. Било је истакнутих стручњака који су научну репутацију стекли користећи, углавном, историјске изворе свог архива. Радове су им објављивали научни

⁵ М. Лукетић: Архиви — центри проучавања завичаја, реферат на конгресу архивиста у Охриду 1990.

институту и академије. Њихов рад доприносио је афирмацији архива и науке уопште. Данас у архивима Црне Горе раде: два доктора наука, (један у Архиву Црне Горе и један у Архиву Будве); четири магистра наука (један на Цетињу, два у Котору и један у Херцег-Новом).

Финансирање научно-истраживачког рада и издавачке дјелатности архива до сада није било регулисано на задовољавајући начин. Обједињавање архива може позитивно дјеловати да се израде јединствен програм научно-истраживачке дјелатности и издавања публикација, посебно грађе. У новим условима потребно је више користити спољне изворе финансирања: спонзорство, удруживање средстава са другим институцијама и издавачима, учествовати на конкурсима за научне пројекте, користити средства од продаје публикација. Тако нпр. Историјски архив Будве од продаје свог издања Средњовјековног статута Будве, не само да је покrio трошкове штампе, већ је обезбидио средства за објављивање још једне публикације.

3. *Коришћење архивске грађе у научне сврхе*

Анализа корисника архивске грађе, која је извршена на основу анкете у архивима Црне Горе за 1991. годину, показује да је мали број научних радника вршио истраживања у нашим архивима:

Архив	Укупно корисника	Од тога научника
Архив Црне Горе	217	30
Историјски архив Котор	234	30
Архив Херцег-Новог	313	22
Историјски архив Будва	79	10
Архив Никшића	128	9
Архив Бара	15	3
Архив Иванграда	91	—
Архив Подгорице	—	—

У прошлој години су 104 научна радника користили грађу у архивима Црне Горе. Зашто је број корисника грађе мали има више разлога: једни су везани за архиве (грађа није срећена, нијесу израђена научно-обавјештајна средства); други су одраз општег стања у науци, посебно у друштвеним наукама.

Гледајући ретроспективно на развој архива у Црној Гори, констатујемо да је у Боки Которској заједно са Будвом, постигнут високи степен развоја ове дјелатности, који се може мје-

рити са развијеним срединама. За то су заслужни водећи архивисти и научни радници старије генерације. Реорганизација архива, која је у току, треба да допринесе равномјернијем развоју архивске службе у Републици. Колико ће научна димензија у раду Архива Црне Горе у будуће бити развијена, у првом реду, зависиће од научног кадра који ће бити ангажован на овим словима.

Наводимо неке елементе који су битни да би се ова замисао остварила:

— при Архиву Црне Горе формирати научно-истраживачко одјељење и регистровати га као научну јединицу;

— стимулисати научно-истраживачки рад у архивима са тенденцијом да архивска одјељења постану и центри проучавања завичајне историје;

— припремити дугорочни план издавања извора, усагласити га са Академијом, Историјским институтом и другим заинтересованим установама; са њима тијесно сарађивати на публиковању грађе;

— увести у архиве савремену информациону технологију — рачунаре, како би се повећале и убрзале могућности коришћења фондова, повезивања архива у информациони систем у земљи и иностранству;

-- радити на изради јединственог водича кроз архиве Црне Горе.

Будва, 28. X 1992.

Мирослав Лукећич

АРХИВЫ В ФУНКЦИИ НАУКИ В ЧЕРНОГОРИИ

Р е з ю м е

Теоритические основы научно-исследовательской работы в архивах разработаны подробно и основываются на достижениях в развитых странах. В Черногории научно-исследовательская работа организована только в нескольких архивах. В настоящее время осуществя новое устройство архивной службы в Республике. Государственный архив в Цетинье становится органом управления для всех архивов, а вся территорий Черногории будет покрыта сетью архивных отделений. В результате такой реорганизации следует ожидать и лучшие условия для развития научной деятельности в архивах, но, это, в первую очередь, будет зависеть от научных работников и от общего положения в науке, которое в настоящее время на весьма низком уровне.

